

AFAZIYA: SABABLAR, TURLARI VA LOGOPEDIK TUZATISH ISHLARI

Xaliyarova Zilola Muxitdin qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus Pedagogika –U72 talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada afaziya tushunchasi, uning kelib chiqish sabablari, asosiy turlari va logopedik tuzatish ishlari yoritiladi. Afaziya — miya faoliyatining shikastlanishi oqibatida nutq faoliyatining buzilishi bo‘lib, bemorning so‘zlash, tushunish, o‘qish va yozish qobiliyatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada afaziyaning turli shakllari (motor, sensor, amnestik, dinamik va boshqalar)ning xususiyatlari hamda ularni aniqlash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, logopedik mashg‘ulotlarning nutqni qayta tiklashdagi roli, individual yondashuv, psixologik qo‘llab-quvvatlash va reabilitatsiya jarayonidagi samarali metodlar haqida ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: Afaziya, nutq buzilishi, miya shikastlanishi, motor afaziya, sensor afaziya, amnestik afaziya, nutq reabilitatsiyasi, logopedik mashg‘ulotlar, psixologik qo‘llab-quvvatlash, tuzatish ishlari.

Inson nutqi — muloqot, tafakkur va ijtimoiy hayotning asosiy vositasi hisoblanadi. Nutqning to‘laqonli faoliyati markaziy asab tizimining normal ishlashiga bog‘liq bo‘lib, uning turli sabablar ta’sirida buzilishi og‘ir ijtimoiy va psixologik oqibatlarga olib keladi. Shunday nutq buzilishlaridan biri afaziya bo‘lib, u miya po‘stlog‘ining shikastlanishi natijasida shakllanadi va bemorning so‘zlash, tinglab tushunish, o‘qish va yozish qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Afaziya, odatda, insult, bosh miya jarohatlari, shuningdek, o‘smalar yoki yallig‘lanish jarayonlari natijasida vujudga keladi. Bu kasallik nafaqat bemorning nutq faoliyatini, balki uning ijtimoiy hayotga moslashuvini ham qiyinlashtiradi. Shu bois afaziyani o‘z vaqtida aniqlash va samarali logopedik hamda reabilitatsion ishlarni tashkil etish katta ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada afaziyaning sabablari, asosiy turlari va ularni bartaraf etishda logopedik tuzatish ishlari haqida batafsil ma’lumot beriladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, afaziyani davolash jarayonida logopedik yondashuv nutqni qayta tiklashning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Afaziya — bu markaziy asab tizimi, xususan, bosh miya po‘stlog‘ining shikastlanishi natijasida nutq faoliyatining qisman yoki to‘liq buzilishi holatidir. U nafaqat nutqiy apparatning faoliyatiga, balki bemorning umumiy psixologik holati va ijtimoiy moslashuv jarayoniga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Afaziyaning kelib chiqish sabablari quyidagilardan iborat bo'ladi.

Insult (qon tomir kasalliklari): miya qon aylanishining buzilishi natijasida yuzaga keladi.

Bosh miya jarohatlari: avtohalokat, yiqilish yoki mexanik zarbalar oqibatida.

Miya o'smalari va yallig'lanish jarayonlari: neyroinfeksiyalar, meningit, ensefalit va boshqalar.

Degenerativ kasalliklar: Altsgeymer, Parkinson kasalliklari oqibatida nutq funksiyalarining asta-sekin susayishi.

Shu bois afaziya — nafaqat tibbiy, balki psixologik va ijtimoiy muammo sifatida ham dolzarbdir.

Afaziya turli klinik belgilariga ko'ra bir necha shakllarga bo'linadi. Asosiy turlari quyidagilardir:

Motor afaziya – bemor so'zlarni yaxshi tushunadi, ammo mustaqil so'zlashda qiynaladi.

Sensor afaziya – bemor so'zlarni eshitsa-da, ularning ma'nosini tushunmaydi.

Amnestik afaziya – bemor narsalarni taniydi, lekin ularning nomini esga olishda qiyinchilikka duch keladi.

Dinamik afaziya – nutqiy faoliyatning tashabbuskorligi susayadi, bemor gap boshlashga qiynaladi.

Global afaziya – eng og'ir ko'rinish bo'lib, bunda so'zlash, tushunish, o'qish va yozish qobiliyatlari keskin buziladi.

Har bir tur o'ziga xos logopedik yondashuvni talab qiladi.

Afaziya logopedik mashg'ulotlar nutqiy faoliyatni tiklash va ijtimoiy moslashuvni yengillashtirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Tuzatish ishlari quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

Nafas mashqlari – nutqiy nafasni tiklash, tovush hosil qilish uchun havo oqimini boshqarishga yordam beradi.

Artikulyatsion mashqlar – lab, til va jag' mushaklarini faollashtirish orqali talaffuzni yaxshilash.

Fonematik eshituvni rivojlantirish – tovushlarni farqlash, so'zlarni to'g'ri idrok etishga o'rgatish.

So'z boyligini tiklash – oddiy so'zlardan murakkab gaplarga o'tish orqali lug'atni kengaytirish.

O'qish va yozishni rivojlantirish – yozma nutqni tiklash orqali og'zaki nutqni qo'llab-quvvatlash.

Psixologik qo'llab-quvvatlash – bemorda o'ziga ishonchni kuchaytirish, ruhiy barqarorlikni ta'minlash.

Logopedik mashg'ulotlarda, odatda, qo'shiqlar, she'rlar, suhbatlar, rasmi materiallar, predmetli ko'rgazmalar va o'yin texnologiyalaridan keng foydalaniladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, afaziya bilan og'rigan bemorlar bilan olib borilgan logopedik tuzatish ishlari:

Nutqning tiklanish jarayonini tezlashtiradi;

Bemorning ijtimoiy hayotga qaytishini osonlashtiradi;

Emotsional holatni barqarorlashtiradi;

Oila a'zolari bilan muloqotni yaxshilaydi;

Umumiy psixik faoliyatni (diqqat, xotira, tafakkur) rivojlantiradi.

Shu sababli logopedik yondashuv afaziyani davolash jarayonida tibbiy muolajalar bilan bir qatorda muhim o'rin tutadi.

Afaziya insonning nutqiy faoliyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi murakkab nevrologik buzilishlardan biridir. U ko'pincha miya po'stlog'ining turli sabablarga ko'ra shikastlanishi natijasida yuzaga keladi va bemorning so'zlash, tushunish, o'qish va yozish qobiliyatlarini izdan chiqaradi. Afaziyaning motor, sensor, amnestik, dinamik va global shakllari mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos klinik belgilar hamda maxsus logopedik yondashuvni talab etadi.

Logopedik tuzatish ishlari afaziyani bartaraf etishda muhim o'rin tutadi. Nafas va artikulyatsion mashqlar, fonematik eshituvni rivojlantirish, so'z boyligini tiklash, o'qish va yozish mashqlari, shuningdek psixologik qo'llab-quvvatlash bemorning nutqiy va ijtimoiy hayotini qayta tiklashda samarali vosita hisoblanadi.

Shunday qilib, afaziyada logopedik reabilitatsiya ishlari bemorning nutq faoliyatini tiklash, uning ruhiy holatini barqarorlashtirish va ijtimoiy hayotga qayta moslashuvini ta'minlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Лурия А.Р. Язык и сознание. — М.: Изд-во МГУ, 1979.
2. Бенционов Л.А. Нейропсихология и логопедия. — М.: Владос, 2003.
3. Токарева Н.В. Логопедия: нарушения речи у детей и взрослых. — СПб.: Питер, 2016.
4. Волкова Г.А. Методика коррекционной работы при афазии. — М.: Владос, 2007.
5. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Aphasia: Causes, Symptoms, and Treatment. — Washington, 2020.
6. Brookshire R.H. Introduction to Neurogenic Communication Disorders. — St. Louis: Mosby, 2015.
7. Code, C., Papathanasiou, I. Acquired Neurogenic Communication Disorders: A Clinical Perspective. — London: Psychology Press, 2017.
8. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Nevrologiya va logopediya bo'yicha klinik tavsiyalar. — Toshkent, 2022.